

มุมมองทางปรัชญาสังคมศาสตร์เพื่อการวิเคราะห์มลพิษทางอากาศ ในประเทศไทย

The Philosophy of Social Science Aspects for the Analysis of Air Pollution in Thailand

มัชฌิมา วชิระโพธิ์^{1*}, วุชรพล พุทธรักษา² และเยื้อง ปั่นเหง่งเพชร³

Matchima Vachirapho, Watcharapon Buddharaksa and Yueng Pannengpetch

นิสิตระดับดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร¹

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร²

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย³

Ph.D. Student (Political Science), Naresuan University¹

Faculty of Social Science, Naresuan University²

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University³

*Corresponding Author, e-mail: mvtru44@hotmail.com

(Received: January 24, 2021 | Revised: April 22, 2021 | Accepted: May 30, 2021)

บทคัดย่อ

การเกิดขึ้นของมลพิษทางอากาศในประเทศไทยนั้นมีสาเหตุหลายประการด้วยกัน ได้แก่ การเตรียมพื้นที่เพื่อการปลูกพืชไร่โดยการถางและเผา เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ การเผาเพื่อทำแนวกันไฟแล้วไม่สามารถควบคุมเพลิงได้ การเผาเพื่อผลิตถ่านอาหารป่า การเผาของบางหน่วยงานเพื่อผลประโยชน์ในเชิงงบประมาณ เป็นต้น โดยสภาพของปรากฏการณ์ดังกล่าวได้กลายเป็นปัญหาที่มีความรุนแรงเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง สาเหตุดังกล่าวนี้จำเป็นต้องใช้วิธีการอธิบายถึงสาเหตุและความจริงโดยวิธีการทางปรัชญาสังคมศาสตร์ เพื่อ

ประโยชน์ในการทำความเข้าใจและนำไปสู่การสร้างวิธีการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม โดยเริ่มจากการทำความเข้าใจลักษณะทั่วไปสำหรับสาเหตุของปรากฏการณ์ ลำดับต่อมาเป็นการอธิบายสาเหตุและความจริงโดยวิธีการแบบนิรนัย, การอธิบายสาเหตุและความจริงโดยวิธีการแบบอุปนัย, การอธิบายเชิงสาเหตุและความจริงโดยการใช้ฐานคติการตีความทางสังคมและแนวทางการตีความสังคม และการอธิบายเชิงสาเหตุและความจริงแบบสังคมนิยมและสังคมนิยมวิพากษ์ โดยวิธีการทางปรัชญาสังคมศาสตร์ที่เหมาะสมในการนำมาใช้เพื่ออธิบายถึงสาเหตุและความจริงได้นั้นคือ วิธีการแบบตีความทางสังคมและวิธีการแบบสังคมนิยมและสังคมนิยมวิพากษ์

คำสำคัญ: ปรัชญาสังคมศาสตร์, มลพิษทางอากาศ

Abstract

The air pollution in Thailand has had several causes which are soil preparations by slash and burn for cultivation such as maize, burning for fire break that cannot be controlled, burning for forest food product, burning of some organizations for budget and benefit, etc. The conditions of these phenomena are being the problems increasingly and continually. These causes and facts are needed to explain by philosophical methods in social science for right understanding and appropriate solution. The first issue is understanding general appearances of these phenomena next, causal and facts explanation by deduction, causal and facts explanation by induction, causal and facts explanation by social interpretation and guidelines and also causal and facts explanation by realism and critical realism. The appropriate philosophical methods in social science for causal and facts explanation are social interpretation and realism and critical realism.

Keywords: Philosophy of Social Science; Air Pollution

1. บทนำ

มลพิษทางอากาศในประเทศไทยเป็นปรากฏการณ์ที่ส่งผลในทางลบต่อคุณภาพของอากาศที่สิ่งมีชีวิตใช้เพื่อการหายใจ ในช่วงเวลาประมาณ 10 ปีที่ผ่านมาสภาพปัญหาทวีความรุนแรงมากขึ้น เมื่อพิจารณาจากหลักฐานเชิงประจักษ์ทั้งค่าสถิติคุณภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่แย่ลง รวมไปถึงภาพถ่ายที่เป็นหลักฐานถึงการเปลี่ยนแปลงของระดับความรุนแรงที่เพิ่มมากขึ้น ถึงแม้ว่าปรากฏการณ์นี้ไม่ได้เกิดขึ้นตลอดเวลา มีการจำกัดช่วงเวลาของการเกิดซึ่งจะเกิดขึ้นอย่างรุนแรงในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงประมาณเดือนเมษายนของทุกปี แต่ก็ส่งผลทางลบในหลายมิติโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสุขภาพอนามัยของประชาชน การจะแก้ไขปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหานี้ได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำความเข้าใจถึงสิ่งที่สาเหตุและความจริงที่เกิดขึ้น การนำวิธีการหรือมุมมองในทางปรัชญาหรือที่สัมพันธ์กับปรากฏการณ์โดยตรงคือปรัชญาสังคมศาสตร์มาใช้ในการพิจารณา เพราะปรากฏการณ์นี้มีความสัมพันธ์ของปัจเจกชนและหน่วยทางสังคมมากมายในหลายระดับ การที่เข้าใจและตระหนักในสาเหตุและความจริงของปรากฏการณ์คือความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อนำไปสู่กระบวนการแก้ไขปัญหาได้ตรงจุดและเกิดความยั่งยืนในการแก้ไขปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหาต่อไป

2. สาเหตุและสภาพของมลพิษทางอากาศในประเทศไทย

เศรษฐกิจทุนนิยมอันเป็นเศรษฐกิจกระแสหลักที่เป็นผลมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปโดยเริ่มต้นปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 – ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 นั้น ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2555, 188-189 น.) กล่าวว่าก่อให้เกิดการผลิตเพื่อยังผลไปสู่ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ โดยการผลิตนั้นเป็นการกระทำของปัจเจกชน

เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการผลิตนั้นจำเป็นต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติมาเป็นปัจจัยในการผลิต อันได้แก่ ที่ดิน น้ำ แร่ธาตุ ปิโตรเลียม ฯลฯ เมื่อมนุษย์ใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตสนองความต้องการที่ไม่สิ้นสุดของตนเองมากขึ้น ก่อให้เกิดการลดจำนวนลงเป็นอย่างมากของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเภทของทรัพยากรที่ใช้แล้วหมดไป ไม่เพียงแต่การใช้ทรัพยากรเพื่อนำมาผลิตในระบบทุนนิยมนี้จะใช้ปริมาณมากเท่านั้น แต่ยังเกิดผลกระทบทางลบต่อสภาพทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามมา ในประเทศเจ้าอาณานิคมและเจ้าเศรษฐกิจทุนนิยมจึงต้องการให้เกิดการผลิตโดยสร้างฐานการผลิตในประเทศที่เคยเป็นประเทศกลุ่มโลกที่สาม หรือเคยเป็นประเทศที่อยู่ในอาณัติที่กำลังกลายมาเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ เพื่อใช้ทรัพยากรธรรมชาติของกลุ่มประเทศเหล่านั้นและหลีกเลี่ยงการสร้างมลพิษที่เป็นผลมาจากการผลิตทางอุตสาหกรรมไม่ให้เกิดในประเทศของตน

ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้นประเทศไทยในฐานะที่เป็นประเทศที่มีทรัพยากรที่เป็นปัจจัยในการผลิตจึงกลายเป็นประเทศที่ขาดมหาอำนาจทางเศรษฐกิจระบบทุนนิยมเข้ามาลงทุน วอลเดน เบลโลและคณะ (2545, น. 10-11) กล่าวว่า ในปลายทศวรรษที่ 1950 (พ.ศ. 2493-2502) เมื่อประเทศไทยได้รับการสนับสนุนอย่างแข็งขันจากธนาคารโลก ประเทศไทยได้เน้นการพัฒนาประเทศอย่างรวดเร็วบนเส้นทางที่นำไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม การผลักดันที่ว่านี้มาพร้อมกับการที่ประเทศไทยต้องใช้จ่ายเงินจำนวนมากในการสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการที่เอื้อให้กับอุตสาหกรรมในเมือง การเน้นความสำคัญของตลาด บทบาทการเป็นผู้นำของภาคเอกชน และบทบาทที่สำคัญ

ยิ่งของการลงทุนจากต่างชาติ ในที่สุดประเทศไทยได้กลายมาเป็นประเทศอุตสาหกรรม ที่มีการผลิตโดยขึ้นกับระบบตลาด เน้นการผลิตเพื่อการส่งออกเพื่อเพิ่มรายได้นำเข้าประเทศ ประชาชนที่เป็นชนชั้นรากหญ้าคือเกษตรกรได้ผันตัวเองเข้าสู่ระบบแรงงานในภาคอุตสาหกรรม เนื่องจากรายได้จากการเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมนั้นมีค่าตอบแทนที่สูงกว่าเมื่อเทียบกับการยังชีพด้วยภาคการเกษตร จึงเกิดการโยกย้ายของประชากรจากเขตชนบทสู่เขตเมือง เกิดประชากรแฝงที่เข้ามาหางานทำซึ่งส่วนใหญ่จะมีการกระจุกตัวอยู่ตามโรงงานอุตสาหกรรม การได้รับค่าตอบแทนที่สูงขึ้นแต่แรงงานเหล่านั้นก็ได้รับผลกระทบเมื่อทำงานเป็นเวลานานหลายปี ซึ่งปรากฏให้เห็นเป็นภาพสะท้อนจากสื่อภาพยนตร์เมื่อประมาณเกือบสี่สิบปีที่แล้วราวปี พ.ศ.2525 ภาพยนตร์เรื่อง เทพธิดาโรงงาน ซึ่งได้นำเสนอผ่านตัวละครตัวหนึ่งที่ทำงานในโรงงานทอผ้าเป็นเวลาหลายสิบปี จนกระทั่งล้มป่วยเป็นโรคปอดและมะเร็งปอดแล้วเสียชีวิตในที่สุด เห็นได้ว่าผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมนั้นเกิดกับหน่วยที่เล็กที่สุดคือแรงงานที่ทำงานในภาคอุตสาหกรรมคือ การได้รับผลกระทบทางลบต่อสุขภาพร่างกายและชีวิต

หากพิจารณาผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรมให้เห็นภาพกว้างและใหญ่กว่านั้น คือผลกระทบที่เกิดต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สิ่งที่สังเกตได้ง่ายคือการเกิดมลพิษทางสิ่งแวดล้อม ที่เกิดขึ้นทั้งทางอากาศ แหล่งน้ำ ดิน รวมไปถึงภาวะการเสื่อมโทรมลงของทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นผลมาจากการที่มนุษย์ต้องนำทรัพยากรเหล่านั้นมาเป็นปัจจัยการผลิต เช่น จำนวนพื้นที่ป่าไม้ลดลงอันเกิดจากการตัดไม้ทำลายป่า แหล่งน้ำตามธรรมชาติเน่าเสียมีสารปนเปื้อนที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพโดยมาจากโรงงานอุตสาหกรรม ภาคธุรกิจบริการและ

ครัวเรือน รวมไปถึงดินที่เสื่อมคุณภาพลงเพราะการใช้สารเคมีอย่างเข้มข้นในการเกษตรติดต่อกันเป็นเวลานาน เป็นต้น และสุดท้ายเมื่อเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้วนั้น ผลนั้นก็จะสะท้อนกลับมาหามนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติแต่กลับกลายเป็นผู้ทำลายธรรมชาติที่ตนดำรงชีพอยู่ อันเพราะความเห็นแก่ตัวและความต้องการบริโภคที่ไม่มีที่สิ้นสุด

สถานการณ์ในประเทศไทยด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านคุณภาพอากาศที่เราใช้หายใจ ปรากฏว่ามีคุณภาพที่แย่ลงเรื่อยๆ ในช่วงประมาณสิบปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะทางภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย สาเหตุสำคัญของสาเหตุประการหนึ่งมาจากระบบการเกษตรที่เน้นการผลิตแบบเข้มข้น มีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่เป็นพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ซึ่งการเตรียมที่ดินและดินเพื่อการเพาะปลูกนั้นนิยมใช้วิธีถางและเผา (Slash and burn) หรือเผาเพียงอย่างเดียว เนื่องด้วยการเพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคพืช เช่น เชื้อรา ซึ่งทำให้ผลผลิตเสียหายได้หากไม่มีการเผาเพื่อเตรียมดินเสียก่อน เพราะการเผาจะช่วยฆ่าเชื้อราที่เป็นสาเหตุของโรคได้ และการเผาทำให้ง่ายต่อการเตรียมพื้นที่เพาะปลูกโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มของพืชไร่ที่มักจะใช้พื้นที่เพาะปลูกขนาดใหญ่ เมื่อก่อนถึงฤดูกาลเพาะปลูกจึงมีการเผาเตรียมดินเพื่อการเพาะปลูกซึ่งมักจะปรากฏเป็นจำนวนมากในช่วงเดือนกุมภาพันธ์-เมษายนของทุกปี

เหตุผลว่าทำไมต้องมีการเพาะปลูกเพื่อทำการเกษตรเช่นนี้ ด้วยว่าในสมัยของอดีตนายกรัฐมนตรีดร.ทักษิณ ชินวัตร ได้ประกาศว่าประเทศไทยจะเป็นครัวโลกจะเป็นประเทศที่เป็นผู้ผลิตอาหารรายใหญ่เพื่อเลี้ยงคนทั้งโลกนี้ จึงเอื้อต่อกลุ่มทุนรายใหญ่ในประเทศไทยที่เป็นผู้ประกอบการธุรกิจอาหารแบบครบวงจรตั้งแต่

อาหารเลี้ยงสัตว์เพื่อมาเป็นอาหารของมนุษย์ ไปจนถึงอาหารที่มนุษย์บริโภคแบบสำเร็จรูปที่พบได้ตามร้านสะดวกซื้อที่มีอยู่ทั่วประเทศ เมื่อพิจารณาเจาะจงที่อาหารเลี้ยงสัตว์ ส่วนผสมหลักที่สำคัญคือข้าวโพดเพราะเป็นแหล่งคาร์โบไฮเดรตที่ให้พลังงานสูงต่อสัตว์เลี้ยงเศรษฐกิจที่จะไปเป็นอาหารของมนุษย์ เช่น สุกร โค เนื้อ ไก่ เป็ด ไก่ไข่ ไก่เนื้อ เป็นต้น โดยมีความจำเป็นต้องใช้ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จำนวนมหาศาลในการผลิตอาหารเลี้ยงสัตว์ เมื่อข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความต้องการสูง ผนวกกับกลุ่มทุนที่อยู่ในระบบของการผลิตอาหารเลี้ยงมนุษย์ ได้สร้างและผลิตเมล็ดพันธุ์ขายให้กับเกษตรกร อาจมาในรูปของเกษตรพันธะสัญญา (Contract farming) หรือการจำหน่ายในระบบตลาด เมื่อเกษตรกรพบว่าข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นที่ต้องการของตลาดรับซื้อของกลุ่มทุนมาก จึงกลายเป็นความนิยมของเกษตรกรที่ปลูกพืชไร่ แล้วด้วยวิธีเพาะปลูกดังกล่าวข้างต้นนั้นที่ต้องการมีการเผาเพื่อเตรียมดิน จึงก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศในเขตภาคเหนือตอนบนสูงขึ้นในช่วงสิบปีที่ผ่านมา ผนวกกับสภาวะโลกร้อนที่ทำให้เกิดสภาพอากาศนิ่ง ลมไม่ไหลเวียนที่จะพัดพาเอาหมอกควันเหล่านี้ออกไปจากพื้นที่แล้วอีกปัจจัยที่สำคัญคือสภาพภูมิประเทศของภาคเหนือตอนบนนั้นประกอบไปด้วยเทือกเขาสูงและมีที่ราบลุ่มระหว่างภูเขาสลับกันไป จึงมีสถานการณ์คล้ายแอ่งกระทะคือมีที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขาอยู่ตรงกลางแล้วมีเทือกเขาล้อมรอบ เช่น ในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เป็นต้น ทำให้การระบายหมอกควันเป็นไปได้อย่างยาก เมื่อเปรียบเทียบกับกรุงเทพมหานครและเขตปริมณฑลที่ตั้งใกล้กับทะเล ที่ยังคงมีกระแสลมพัดพาเอาฝุ่นควันออกไปสู่ทะเลได้

ด้วยสาเหตุและปัญหาเหล่านี้ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศต่อประชาชนที่อาศัยในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนบนและทวีความรุนแรงขึ้นทุกปีในช่วงเดือน

กุมภาพันธ์-เมษายน ทางภาครัฐและภาคประชาสังคมได้สร้างนโยบาย แผนงาน ตลอดจนโครงการต่างๆ เพื่อแก้ไขและบรรเทาปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น แต่ยังคงพบว่าปัญหากลับทวีความรุนแรงขึ้นทั้งที่เกิดขึ้นในประเทศไทยทางภาคเหนือตอนบนและทางรัฐฉาน สหภาพเมียนมาร์ เมื่อพิจารณาลึกลงไปพบว่ายังมีปัจจัยใดที่ทำให้เกิดมลพิษทางอากาศนี้ได้อีก เช่น การชิงเผาในช่วงเดือนธันวาคม-มกราคม เพื่อทำแนวกันไฟเพื่อป้องกันไฟป่าที่จะเกิดขึ้นในฤดูแล้ง บางครั้งการชิงเผาเพื่อทำแนวกันไฟนั้นไม่สามารถควบคุมได้ในบางพื้นที่จึงเกิดการไหม้ลุกลามยากต่อการควบคุมเพลิง ปัจจัยต่อมาการเกิดไฟป่าตามธรรมชาติที่มักเกิดขึ้นในฤดูแล้ง แต่นับว่าปริมาณการเกิดขึ้นน้อยกว่าไฟป่าที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ที่ต้องการเผาในเขตพื้นที่ป่า เพื่อสร้างสภาพพื้นที่ป่าให้อึดต่อการเกิดขึ้นของผลิตภัณฑ์อาหารจากป่าที่จะเกิดตามมาเมื่อฝนเริ่มตก เช่น เห็ดเผาะ ผักหวานป่า เป็นต้น อันเป็นแหล่งรายได้มหาศาลต่อประชาชนที่แสวงหาผลประโยชน์จากการกระทำเช่นนี้ และสุดท้ายการเผาพื้นที่ป่าของหน่วยงานที่ได้รับอนุญาตในการทำกิจกรรมในพื้นที่เขตป่าโดยได้รับผลประโยชน์ในเชิงของงบประมาณสนับสนุนรายปีให้กับหน่วยงานนั้นๆ

3. มุมมองทางปรัชญาสังคมศาสตร์ในการอธิบายเชิงสาเหตุและความจริงของปรากฏการณ์

3.1 ลักษณะทั่วไปสำหรับสาเหตุของปรากฏการณ์

การพิจารณาลักษณะทั่วไปของสาเหตุสามารถจำแนกได้ 4 ลักษณะดังต่อไปนี้ ตามทัศนะของ พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต (2559, น. 44-45) กล่าวว่า

ลักษณะที่ 1 สาเหตุเชิงเดี่ยว (singular causal judgment) คือการวิเคราะห์เหตุการณ์เฉพาะหนึ่งเหตุการณ์ว่าเป็นเหตุให้เกิดอีกเหตุการณ์หนึ่ง ใน

สถานที่หรือเวลาที่เฉพาะเจาะจง เช่น การออกพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 และพระราชบัญญัติป่าสวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 เป็นเหตุให้ประชาชนบนพื้นที่สูงที่ตั้งถิ่นฐานมาก่อนกลายเป็นผู้กระทำผิดกฎหมายในการรุกป่าเขตพื้นที่อุทยานและป่าสงวน

ลักษณะที่ 2 สาเหตุเชิงความสัมพันธ์แบบสามัญการ (generic casual relation) เป็นการระบุว่าปรากฏการณ์เชิงนามธรรมหนึ่งๆ เป็นสาเหตุให้เกิดปรากฏการณ์อื่น หรือสิ่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในอีกสิ่งหนึ่ง ที่ไม่มีข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ มีแบบแผนและความสม่ำเสมอตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน และอนาคต เช่น การที่ประชาชนได้รับการศึกษาเป็นสาเหตุให้เกิดอุปสรรคในการพัฒนาประเทศด้านทรัพยากรมนุษย์

ลักษณะที่ 3 การอ้างความเกี่ยวข้องเชิงสาเหตุ (casual relevance claims) เป็นการอ้างสาเหตุในลักษณะของปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกัน เช่น ยังมีอัตราการผลิตเพิ่มสูงมากเท่าใด ยังต้องมีการพึ่งพิงฐานทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการผลิตมากขึ้นเท่านั้น

ลักษณะที่ 4 การอ้างสาเหตุความน่าจะเป็น (probabilistic casual claims) หมายถึงความเป็นไปได้ที่ปรากฏการณ์หนึ่งจะก่อให้เกิดอีกปรากฏการณ์หนึ่ง เช่น การเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุมีแนวโน้มนำไปสู่การเกิดวัยพึ่งพิงมากขึ้น

ถึงอย่างไรก็ตามปรากฏการณ์ทางสังคมนั้นมีความซับซ้อน มีปัจจัยที่สามารถเป็นสาเหตุให้เกิดปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่งซึ่งมีได้หลายปัจจัยหรือปัจจัยบางอย่างอาจก่อให้เกิดผลลัพธ์ได้หลายอย่าง ดังนั้นในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมจำเป็นต้องพิจารณาสาเหตุ ทั้งที่มาจากระดับปัจเจกบุคคล

และระดับการกระทำแบบรวมหมู่ สภาพทางนิเวศวิทยาและภูมิศาสตร์ เป็นต้น แต่ในความคิดของ Little (1991, p. 3) เสนอว่าความคิดแกนกลางที่อยู่เบื้องหลังการอ้างสาเหตุนั้นขึ้นอยู่กับการใช้เหตุผลเชิงสาเหตุและคุณลักษณะบางประการ คือ 1) การยืนยันเชิงสาเหตุในทางสังคมศาสตร์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความคิดสามัญการแบบเรียบง่ายที่สามารถอธิบายคุณสมบัติทางสังคมศาสตร์ได้แบบครอบคลุม 2) การอ้างสาเหตุขึ้นอยู่กับการวิเคราะห์กลไกเชิงสาเหตุที่เฉพาะเจาะจงที่เชื่อมโยงสิ่งที่เป็นเหตุและผลเข้าด้วยกัน และ 3) กลไกการอธิบายเชิงสาเหตุทางสังคมเกี่ยวข้องกับความเชื่อ ความต้องการและข้อจำกัด ซึ่งมีผลต่อลักษณะของบุคคลที่การกระทำของเขามีอิทธิพลต่อปรากฏการณ์ทางสังคม

ส่วนทางด้าน Brady (2008, p. 217) มีความเห็นว่าการอนุมานเชิงสาเหตุที่ดีควรตอบสนองเงื่อนไขพื้นฐาน 4 ประการ 1) การเกิดร่วมกันอย่างประจำสม่ำเสมอ (regularity) ระหว่างสาเหตุ (cause) และผล (effect) 2) ไม่มีผลเกิดขึ้นถ้าขาดสาเหตุ (counterfactuals) ในบริบทที่เหมือนกัน หรือถ้าไม่มีสาเหตุก็ไม่มีผล 3) ผลเกิดขึ้นเมื่อมีการจัดการควบคุม (manipulation) เกี่ยวกับสาเหตุและ 4) มีการแสดงให้เห็นถึงกิจกรรมและกระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่างสาเหตุและผล หรือที่เรียกว่ากลไกเชิงสาเหตุ (casual mechanism) การอนุมานเชิงสาเหตุที่เป็นไปตามเงื่อนไขนี้ได้แก่ สมมุติฐานที่กล่าวถึงว่าการตัดไม้ทำลายป่าเป็นเหตุก่อให้เกิดภัยพิบัติด้านอุทกภัย โดยมีการศึกษาวิจัยว่าคุณสมบัติของต้นไม้ในป่าทำหน้าที่ในการดูดซับน้ำเมื่อมีฝนตกลงมา ซึ่งการศึกษาวิจัยนั้นอาจเป็นหลักฐานที่ไม่เพียงพอที่จะสรุปในเชิงสาเหตุได้ว่า การตัดไม้ทำลายป่านั้นเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดอุทกภัยได้ เพราะยังมีสาเหตุอื่นที่ก่อให้เกิดอุทกภัยได้ เช่น การสร้างสิ่งปลูกสร้างขวางทางน้ำหลาก การเปลี่ยนรูปแบบการใช้ที่ดินในเขตพื้นที่ซับน้ำ เป็นต้น แต่ถึงกระนั้นก็มีการสร้างงานวิจัยมาอย่างต่อเนื่อง รวมไปถึง

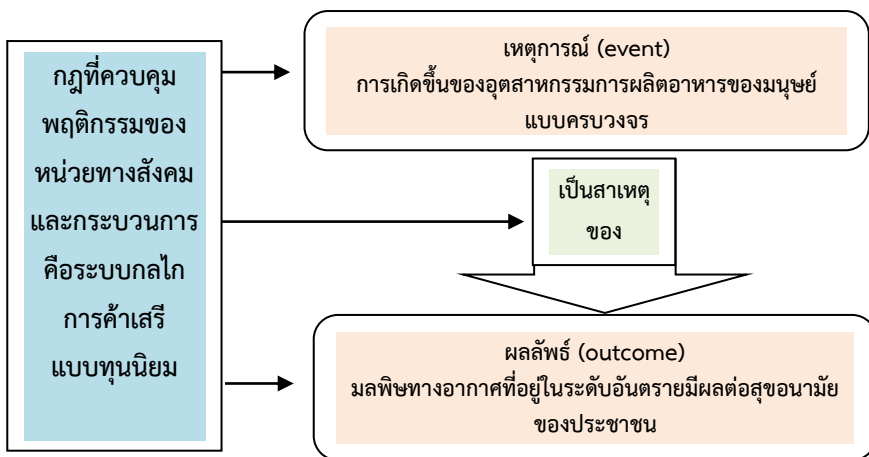
ข้อเท็จจริงที่พิสูจน์ได้ว่าการตัดไม้ทำลายป่าทำให้เกิดอุทกภัยได้ เช่น เมื่อปีพ.ศ. 2505 เกิดภัยพิบัติวาตภัยและอุทกภัยที่แหลมตะลุมพุก จังหวัดนครศรีธรรมราช มีท่อนซุงจำนวนมากมาไหลบ่ามากับน้ำที่ถูกพัดพามาจากป่าบนภูเขา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าถ้าท่อนซุงเหล่านี้ยังคงเป็นต้นไม้อยู่จะยังทำหน้าที่ในการดูดซับปริมาณน้ำฝนได้มากประมาณหนึ่ง และเหตุการณ์อุทกภัยอาจไม่เกิดขึ้นหรือมีน้อยมาก

3.2 การอธิบายเชิงสาเหตุและความจริงแบบนิรนัย

การอธิบายเชิงสาเหตุและความจริงแบบนิรนัยสามารถเรียกได้อีกอย่างว่าเป็นการอธิบายกลไกเชิงสาเหตุแบบนิรนัย ซึ่งมีองค์ประกอบหลัก 3 ประการ คือ เหตุการณ์ (event) ผลลัพธ์ (outcome) และกฎที่ควบคุมพฤติกรรมของหน่วยทางสังคมและกระบวนการ โดยอธิบายได้ว่า เหตุการณ์เป็นสาเหตุของผลลัพธ์ โดยมีอนุกรมของเหตุการณ์จากเหตุการณ์แรกจนไปถึงผลลัพธ์ และการส่งผ่านอิทธิพลจากเหตุการณ์แรกไปสู่เหตุการณ์ถัดไป จนไปสู่ผลลัพธ์ถูกควบคุมโดยกฎอย่างน้อยหนึ่งประการ (พิชาย รัตนะติลภ ฌ ภูเก็ต, 2559, น. 46) เช่น การเกิดขึ้นของอุตสาหกรรมการผลิตอาหารมนุษย์แบบครบวงจรเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้มีการเกิดขึ้นของมลพิษทางอากาศในประเทศไทย ที่อยู่ในระดับที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของประชาชนโดยทั่วไป โดยมีกลไกเชิงสาเหตุดังนี้ การเกิดขึ้นของมลพิษทางอากาศในประเทศไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตภาคเหนือและช่วงฤดูหนาวของทุกปี เป็นผลมาจากการใช้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ โดยสิ่งนี้จะถูกนำไปแปรรูปเพื่อผลิตเป็นอาหารเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัตว์เศรษฐกิจ อันได้แก่ โคเนื้อ โคนม สุกร เป็ด ไก่ สัตว์น้ำ เป็นต้น เมื่อมนุษย์มีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นย่อมมีความต้องการ

อาหารเพื่อการบริโภคมากขึ้นจึงนำไปสู่การผลิตอาหารเพิ่มมากขึ้น โดยอาหารที่เป็นแหล่งโปรตีนที่จำเป็นต่อร่างกายมนุษย์คือผลิตภัณฑ์ที่ได้จากสัตว์ เช่น เนื้อ นม ไข่ เป็นต้น แล้วการที่มนุษย์จะได้อาหารเหล่านี้มาได้ต้องมาจากการปศุสัตว์ ซึ่งการทำปศุสัตว์นั้นจำเป็นต้องใช้อาหารสัตว์เพื่อเลี้ยงดูสัตว์เหล่านั้นให้พร้อมไปเป็นอาหารของมนุษย์ โดยมีข้าวโพดสำหรับเลี้ยงสัตว์เป็นวัตถุดิบที่สำคัญในการผลิตอาหารสัตว์ ซึ่งมีความจำเป็นต้องใช้ในปริมาณที่สูงมาก เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการในการทำปศุสัตว์และผลิตอาหารที่เป็นผลิตภัณฑ์จากสัตว์ต่อไป โดยกรรมวิธีในขั้นตอนการเตรียมดินเพื่อการเพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จำเป็นอย่างยิ่งต้องใช้วิธีการถางและเผา (slash and burn) เพราะการเผานั้นจะช่วยฆ่าเชื้อในดินเพื่อป้องกันการเกิดเชื้อราในข้าวโพดและเพิ่มแร่ธาตุบางอย่างที่เป็นประโยชน์ เช่น ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ และเนื่องจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นการปลูกพืชไร่ที่ต้องใช้พื้นที่เพาะปลูกขนาดใหญ่ การเตรียมดินโดยการเผานั้นจะช่วยประหยัดเวลาและงบประมาณ ช่วงเวลาเตรียมดินเพื่อปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์คือช่วงเดือนธันวาคมหรือมกราคมซึ่งอยู่ในช่วงฤดูหนาว เมื่อจำนวนเกษตรกรเล็งเห็นว่าการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ได้ผลตอบแทนดี รวมไปถึงมีนายทุนสนับสนุนให้ปลูกมีการรับซื้อผลผลิต จึงทำให้เกิดความนิยมของเกษตรกรเป็นจำนวนมาก เมื่อมีความนิยมปลูกมากย่อมมีการเผาเพื่อเตรียมดินเป็นจำนวนมากพร้อมกันในพื้นที่ ประกอบกับสัณฐานของภูมิประเทศบางส่วนเป็นแอ่งกระทะ การไหลเวียนของอากาศเป็นไปได้อย่างไม่สะดวก เมื่อมีการเผาพร้อมกันจำนวนมากประกอบกับสภาพอากาศที่นิ่ง จึงทำให้เกิดมลพิษทางอากาศแพร่กระจายเป็นจำนวนมาก เมื่อประชาชนสูดดมและหายใจเอาอากาศเช่นนี้เข้าไป จึงก่อให้เกิดการเจ็บป่วยด้วยโรคระบบทางเดินหายใจและในระยะยาวอาจเกิดสะสมจนนำไปสู่โรคร้ายแรง เช่น โรคมะเร็งปอด และจำนวนของเครื่องฟอก

อากาศที่เป็นที่ต้องการของประชาชนเพิ่มมากขึ้น ที่กล่าวตัวอย่างมาทั้งหมดนี้คือ เหตุการณ์ที่เป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดผลลัพธ์ ส่วนกฎที่ควบคุมพฤติกรรมของหน่วยทางสังคมและกระบวนการคือระบบกลไกการค้าเสรีแบบทุนนิยม โดยสามารถแสดงให้เห็นเป็นแผนผังภาพของการเชื่อมโยงดังต่อไปนี้

แผนผังแสดงความสัมพันธ์การอธิบายกลไกเชิงสาเหตุ
(Causal mechanism) แบบนิรนัย

สิ่งสำคัญในการอธิบายเชิงนิรนัย คือ การดำรงอยู่ของกลไกเชิงสาเหตุ หรือ “กฎที่ควบคุมปรากฏการณ์” หรืออย่างน้อยต้องเป็นแบบแผนอธิบายเสมือนกฎ (law-like regularity) ซึ่งเป็นสิ่งที่ควบคุมพฤติกรรมของหน่วยทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์นั้นๆ การมีกฎที่ควบคุมทำให้มีความเป็นไปได้ในการนิ

นัยดังกล่าว เพื่อใช้อธิบายปรากฏการณ์เฉพาะ หลักการนี้เป็นข้อเสนอของ คาร์ล เฮมเพล (Carl Hempel) นักปรัชญาสังคมศาสตร์ ชาวอเมริกัน ได้เรียกสิ่งนี้ว่า “กฎแห่งการอธิบายอย่างครอบคลุม” (The covering law model of explanation) องค์ประกอบการอธิบายมี 3 ส่วน คือ ตัวถูกอธิบาย (the explanandum) หรือ ตัวอธิบาย (the explanans) หรือ และ “กฎที่ควบคุม” (covering law) (Hempel, 1994, pp. 43-53)

ตัวผลหรือสิ่งที่ถูกอธิบายเป็นประโยชน์ที่พรรณนาถึงปรากฏการณ์ที่กำลังถูกอธิบาย ส่วนตัวอธิบายเป็นกลุ่มของประโยชน์ซึ่งถูกอ้างอิงเพื่อใช้อธิบายการเกิดของปรากฏการณ์ ตัวอธิบายมี 2 ประเภท 1) ประโยคที่ระบุถึงเงื่อนไขที่เกิดขึ้นก่อนปรากฏการณ์ที่ถูกอธิบาย และ 2) คือ “ประโยคที่ระบุถึงกฎทั่วไป” (general law) การอธิบายใดจะมีน้ำหนักหรือไม่ขึ้นอยู่กับความพอเพียงของเงื่อนไขเชิงตรรกะและเชิงประจักษ์ สำหรับความเพียงพอของเงื่อนไขเชิงตรรกะหรือการนิรนัยเชิงตรรกะ (logical deduction) มีดังต่อไปนี้ คือ

- ตัวถูกอธิบายจะต้องเป็นผลสืบเนื่องเชิงตรรกะของสิ่งที่เป็นตัวอธิบาย ซึ่งหมายความว่าปรากฏการณ์ที่ถูกอธิบายจะต้องสามารถนิรนัยอย่างเป็นตรรกะจากข้อมูลข่าวสารที่ประกอบอยู่ในสิ่งที่เป็นตัวอธิบาย ไม่เช่นนั้นสิ่งที่เป็นตัวอธิบายจะไม่มีพื้นฐานเพียงพอสำหรับสิ่งที่ถูกอธิบาย

- ตัวอธิบายจะต้องประกอบด้วย “กฎทั่วไป” และสิ่งนี้จะต้องถูกกำหนดสำหรับการได้มาของสิ่งที่ถูกอธิบาย

- ตัวอธิบายจะต้องมี “เนื้อหาเชิงประจักษ์” ที่สามารถทดสอบได้โดยการทดลองหรือการสังเกต สำหรับความเพียงพอเชิงประจักษ์คือ

- ประโยคที่เป็นองค์ประกอบของตัวอธิบายจะต้องเป็นจริง

3.3 การอธิบายเชิงสาเหตุและความจริงแบบอุปนัย

การอธิบายเชิงอุปนัยมีหลักคิดอยู่ 2 ลักษณะ

ลักษณะแรก คือ การอุปนัยแบบตัวแทน (Representative induction) และลักษณะที่สอง คือ การอุปนัยแบบสาเหตุ (casual induction) การอุปนัยแบบตัวแทนเป็นการพิจารณาคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในจำนวนที่แน่นอน จากนั้นสรุปว่าคุณสมบัติดังกล่าวเป็นคุณสมบัติทั่วไปของสิ่งนั้นทั้งหมด เช่น เมื่อถึงช่วงฤดูหนาวในเขตภาคเหนือมีการเผาพื้นที่ป่า พอเมื่อเข้าสู่ช่วงเริ่มต้นฤดูฝน เมื่อฝนเริ่มตกจะมีการเก็บเห็ดเหาะและผักหวานป่าซึ่งเป็นผลผลิตจากป่ามาขายสู่ท้องตลาด เป็นประจำเช่นนี้ทุกปี จากประสบการณ์ดังกล่าว คนทั่วไปจึงสรุปได้ว่า คุณสมบัติของเหตุการณ์ดังกล่าวนี้เป็นคุณสมบัติทั่วไปของสิ่งนั้นทั้งหมดนั่นคือเมื่อถึงช่วงเดือนเมษายน-พฤษภาคม สามารถพบเห็นผลิตภัณฑ์จากป่าเหล่านี้ได้ตามท้องตลาดทั่วไป

ส่วนการอุปนัยแบบสาเหตุเป็นการหาแบบแผนความเชื่อมโยงที่เกิดขึ้นสม่ำเสมอระหว่างตัวแปรโดยตัวแปรหนึ่งทำหน้าที่เป็น “สาเหตุ” และตัวแปรอีกตัวหนึ่งทำหน้าที่เป็น “ผลลัพธ์” ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและผลจึงประกอบด้วยแบบแผนความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอระหว่างตัวแปรและกลุ่มของเหตุการณ์ (McGaw และ Waton, 1976, p.63)

สิ่งที่ทำให้การอธิบายแบบอุปนัยแตกต่างจากการอธิบายแบบนิรนัย คือ การอธิบายแบบอุปนัย จะเริ่มจากการอธิบายจากประสบการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เป็นรูปธรรม โดยอาศัยการสังเกตของผู้ศึกษา เมื่อผู้ศึกษาสังเกตเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในปรากฏการณ์สังคมหนึ่งๆ จากนั้นก็นำเหตุการณ์มาจัดกลุ่มและจำแนกประเภทในเชิงแนวคิด ซึ่งขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการยกระดับรูปธรรมของ

เหตุการณ์ให้เป็นนามธรรมขั้นต้น ขั้นต่อมาคือการเชื่อมโยงประเภทของนามธรรมขั้นต้นในเชิงสาเหตุ รวมทั้งการหากลไกเชิงสาเหตุที่เชื่อมโยงนามธรรมขั้นต้นเหล่านั้น จากการเชื่อมโยงดังกล่าวทำให้ภาพชัดเจนขึ้นว่า ปรากฏการณ์นามธรรมใดบ้างที่เป็น “ตัวถูกอธิบาย” (ผล) และ “ตัวอธิบาย” (เหตุ) การอธิบายแบบอุปนัยจึงเป็นการอธิบายที่มีแนวโน้มใช้ความน่าจะเป็นเชิงสถิติของการเกิดร่วมกันของปรากฏการณ์ มากกว่าการใช้ “กฎทั่วไป” ดังการอธิบายแบบนิรนัย “ตัวถูกอธิบาย” (ผล) ผลโดยการอุปนัย จะได้รับอนุมานในเชิงความเป็นไปได้จาก “ตัวอธิบาย” (เหตุ) ซึ่งเป็นหลักฐานสนับสนุนสำหรับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น แต่ไม่ได้เป็นสิ่งที่ยืนยันได้เต็มที่ว่า “ตัวถูกอธิบาย” เกิดขึ้นเพราะ “ตัวอธิบาย” กล่าวอีกนัยหนึ่ง แม้ว่า “ตัวอธิบาย” อาจเป็นจริง แต่ “ตัวถูกอธิบาย” อาจเป็นเท็จได้ การอธิบายเชิงอุปนัยสามารถอธิบายทั้งความน่าจะเป็นของเหตุการณ์เชิงปัจเจก บุ ค ค ล (Individual events) และ ส าม ั ญ ญ การ เชิง ส ต ิ ติ (statistical generalization)

พื้นฐานความคิดของการอธิบายเชิงอุปนัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรผลลัพธ์กับตัวแปรสาเหตุ คือ การแสดงในแง่ของ “ความน่าจะเป็นเชิงเงื่อนไข” (Condition probabilities) ในรูปแบบที่ว่า “ตัวแปรตาม มีความสัมพันธ์กับตัวแปรอิสระ ถ้าเงื่อนไขความน่าจะเป็นของการเกิดขึ้นของตัวแปรตาม เมื่อมีตัวแปรอิสระดำรงอยู่ มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญกับการไม่มีตัวแปรอิสระดำรงอยู่ หรือการเกิดขึ้นของผลลัพธ์แปรผันตามการดำรงอยู่หรือไม่ดำรงอยู่ของสาเหตุ” เช่น การเผาที่ดินเพื่อเตรียมดินเพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุกับการเกิดมลพิษทางอากาศ โดยกำหนดให้

E เป็น การเกิดมลพิษทางอากาศ

C เป็น การเผาที่ดินเพื่อเตรียมดินเพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

ความเป็นไปได้สัมบูรณ์ (absolute probability) ของ E คือ การเกิดมลพิษทางอากาศทั่วประเทศ ใช้สัญลักษณ์ P (E)

ความน่าจะเป็นเชิงเงื่อนไข (condition probability) ของการเผาที่ดินเพื่อเตรียมดินเพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์แล้วทำให้เกิดมลพิษทางอากาศ ใช้สัญลักษณ์ P (E/C) หรือความเป็นไปได้ของการเกิดมลพิษทางอากาศเมื่อมีการเผาที่ดินเพื่อเตรียมดินเพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

ถ้า P (E) แตกต่างจาก P (E/C) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงสามารถสรุปได้ว่า C มีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุต่อการเกิดของ E และถ้าตัวแปรทั้งสองตัวไม่แตกต่างกัน จึงสรุปได้ว่า C ไม่มีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุกับ E โดยได้แสดงภาพความสัมพันธ์ตามสมการดังต่อไปนี้

$$P(E) \neq P(E/C) \therefore C \text{ มีความสัมพันธ์กับ } E$$

$$P(E) = P(E/C) \therefore C \text{ ไม่มีความสัมพันธ์กับ } E$$

E เป็น การเกิดมลพิษทางอากาศ

C เป็น การเผาที่ดินเพื่อเตรียมดินเพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

P (E) เป็น การเกิดมลพิษทางอากาศทั่วประเทศ

P (E/C) คือ ความเป็นไปได้ของการเกิดมลพิษทางอากาศเมื่อมีการเผาที่ดินเพื่อเตรียมดินเพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

อย่างไรก็ตามจากการอธิบายเชิงสาเหตุแบบอุปนัยสามารถอธิบายได้ในลักษณะของความน่าจะเป็น ดังนั้นจึงยังไม่สามารถกำหนดลงไปอย่างแน่นอนได้ว่าทั้งหมดว่า เมื่อมีปรากฏการณ์ที่เป็นสาเหตุเกิดขึ้นแล้ว ปรากฏการณ์ที่เป็นผลลัพธ์

จะต้องเกิดขึ้นตามมาเสมอไปอาจเป็นเพียงแค่แนวโน้ม เช่น การเผาที่ดินเพื่อเตรียมดินเพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เรายังไม่อาจระบุได้ว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดมลพิษทางอากาศทั้งหมด เพราะยังมีสาเหตุอื่นอีก เช่น การชิงเผาเพื่อทำแนวกันไฟแล้วเกิดการไหม้ลุกลาม การเผาเพื่อหาของป่า เป็นต้น โดยถูกพิจารณาว่าน่าจะเป็นเพียงแค่สาเหตุหลัก เพราะมีการเพิ่มขึ้นของพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และต้องมีการเตรียมดินเพื่อการเพาะปลูกโดยการเผาในระยะเวลาเดียวกัน จึงทำให้การเกิดมลพิษทางอากาศมีความชัดเจนเพิ่มมากขึ้น

3.4 การอธิบายเชิงสาเหตุและความจริงโดยการใช้ฐานคติการตีความทางสังคมและแนวทางการตีความสังคม

การใช้ฐานคติการตีความทางสังคมของนักปรัชญาสังคมศาสตร์ที่มีจุดยืนแบบแนวตีความนิยมฐานคติสำคัญคือหัวใจแห่งการแสวงหาความรู้ทางสังคม คือมีการตีความการปฏิบัติที่มีความหมายของมนุษย์โดยการมองปรากฏการณ์ทางสังคมในฐานะที่เป็นตัวบท โดยต้องมีการถอดรหัสเพื่อจะได้เข้าใจความหมายและความหลากหลายขององค์ประกอบ อีกนัยหนึ่งคือ การตีความที่เป็นการนำเอาองค์ประกอบที่หลากหลายของปรากฏการณ์ทางสังคมมาสร้างขึ้นใหม่ โดยใช้จินตนาการของผู้ศึกษาซึ่งทำให้เกิดความหมายใหม่ขึ้นมา เช่น การรื้อสิ่งที่เป็โครงสร้างเก่า แล้วนำมาสร้างเป็นนวัตกรรมที่เป็นสิ่งใหม่ (Von Wright, 1971, pp. 5-6)

นักคิดแนวตีความนิยมยืนยันว่าสังคมศาสตร์มีความแตกต่างจากวิทยาศาสตร์ในระดับรากฐาน เพราะการศึกษาสังคมขึ้นอยู่กับการตีความการกระทำและพฤติกรรมที่มีความหมายของมนุษย์ รวมทั้งการปฏิบัติทางสังคมที่ถูกสร้างจากเจตจำนงของมนุษย์ ในขณะที่วิทยาศาสตร์ธรรมชาติเป็นการศึกษากระบวนการเชิงสาเหตุที่เป็นภววิสัยของวัตถุซึ่งปราศจากชีวิตและเจตจำนง

วิธีการหลักที่วิทยาศาสตร์ธรรมชาติใช้ในการศึกษาปรากฏการณ์ธรรมชาติ คือ การพรรณนา (description) และการอธิบาย (explanation) ส่วนสังคมศาสตร์ นักตีความนิยมเน้นย้ำว่าวิธีการหลักที่ควรใช้คือ การตีความและการทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ทางสังคมด้วยจุดยืนที่แตกต่างกันดังกล่าว เป้าหมายของการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติจึงเน้นการอธิบาย ส่วนของสังคมศาสตร์แนวการตีความคือ ความเข้าใจ (understanding) หรือความเข้าใจได้ (intelligibility) ต่อปรากฏการณ์ทางสังคม Little (1991, p. 69) ได้เสนอหลักการพื้นฐานสำคัญของการตีความ 4 ประการคือ

1) การกระทำและความเชื่อของปัจเจกบุคคลสามารถเข้าใจโดยการตีความ ซึ่งผู้ศึกษาพยายามค้นหาความหมายหรือนัยสำคัญของการกระทำ หรือความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังการกระทำของผู้กระทำทางสังคม

2) วัฒนธรรมของแต่ละแห่งมีความแตกต่างในกระบวนการก่อรูปทางความคิดเกี่ยวกับชีวิตทางสังคม และความแตกต่างเหล่านี้ส่งผลให้โลกทางสังคม (social world) ของแต่ละวัฒนธรรมต่างกันด้วย

3) การปฏิบัติการทางสังคม เช่น การเจรจาต่อรอง การสัญญา การไปทำงาน การมีครอบครัว การชุมนุมประท้วง การร่วมงานพิธีกรรม การเลือกตั้ง การพัฒนา การจัดสวัสดิการ การเข้าสมาคม ถูกประกอบขึ้นโดยชุดของความหมายที่ผู้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติการทางสังคมหนึ่งๆ กำหนดให้กับการกระทำนั้น ไม่ว่าพวกเขาจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม

4) ไม่มีสิ่งที่เรียกว่า “ข้อเท็จจริงแบบดิบ” (brute facts) ในสังคมศาสตร์ มีแต่ “ข้อเท็จจริงทางสังคม (social facts) อันเปี่ยมไปด้วยความหมายซึ่งผ่านการปรุงแต่งจากเป้าหมายของวัฒนธรรมแต่ละสังคม

การตีความหมายของการกระทำ การปฏิบัติ และวัฒนธรรมเป็นเรื่องยาก และมีความซับซ้อน เพราะว่าความหมายของบางสิ่งขึ้นอยู่กับบทบาทของสิ่งนั้น ในระบบความหมายที่สิ่งนั้นเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่ง และระบบนี้อาจมีความ ซับซ้อนและหลากหลาย ดังนั้นเพื่อทราบความหมายของปรากฏการณ์ ผู้ตีความ ต้องเข้าใจความเชื่อ ความปรารถนา และความตั้งใจของบุคคลที่เกี่ยวข้องใน ปรากฏการณ์นั้น แต่การเข้าใจสิ่งเหล่านี้มักตีความต้องรู้คำศัพท์ที่ผู้กระทำภายใน บริบทที่ศึกษาต้องการแสดงออกมา ซึ่งหมายความว่าผู้ศึกษาต้องเข้าใจระเบียบ กฎเกณฑ์และความเชื่อทางสังคมที่ตนเองต้องการศึกษา ยิ่งกว่านั้นเพื่อจะได้ เข้าใจกฎเกณฑ์อย่างลึกซึ้งถูกต้องและรอบด้าน ผู้ศึกษาต้องทราบเกี่ยวกับชุด แนวทางของการปฏิบัติเชิงสถาบันที่เป็นส่วนหนึ่งในระบบความหมาย และต้อง ทราบว่าการปฏิบัติเหล่านั้นมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติอื่นๆ อย่างไร

Taylor (1994, pp. 311-322) แสดงให้เห็นว่าการดำรงอยู่ก่อนของกลุ่ม แนวความคิดพื้นฐานหรือฐานคติเกี่ยวกับมนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม ที่เรียกว่า “ความหมายเชิงส่วนประกอบของรูปแบบของชีวิต” (constitutive meanings of a form of life) คือพื้นฐานทางความคิดซึ่งมีความหมายต่อการปฏิบัติที่ เฉพาะเจาะจงและแผนการของกิจกรรมที่ต้องวิเคราะห์ เช่น การปฏิบัติทาง สังคมของทรัพยากรสามารถเกิดขึ้นได้ภายใต้ความหมายเชิงองค์ประกอบของ แนวคิดเกี่ยวกับทรัพย์สินสมบัติ แนวคิดของบุคคลในฐานะหน่วยทางสังคม และ แนวคิดเกี่ยวกับมูลค่าการแลกเปลี่ยนความเพียงพอขององค์ประกอบ เพื่อทำ ความเข้าใจการกระทำที่ดำรงอยู่ในสังคมหนึ่งสังคมใด สามารถทำได้โดยการ กำหนดความคิดพื้นฐานที่อยู่เบื้องหลังการปฏิบัตินั้น ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงวิธีการที่ องค์ประกอบต่างๆ ทางสังคมมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในรูปของระเบียบแบบ

แผนทางสังคม และวิธีการที่องค์ประกอบเหล่านั้นเชื่อมโยงสอดประสานกันเป็นองค์รวม

สรุปการตีความในทางสังคมศาสตร์ต้องคำนึงถึงปัจจัยต่างๆโดยนำเสนอในภาพความสัมพันธ์ดังต่อไปนี้

ส่วนแนวทางการตีความสังคมนั้นด้วยเหตุที่การตีความในสังคมศาสตร์ต้องกระทำในสองระดับคือการเข้าใจความหมายเกี่ยวกับการกระทำของปัจเจกบุคคลและการเข้าใจเกี่ยวกับแบบแผนของการปฏิบัติการทางสังคมก่อเกิดเป็นแนวทางการตีความทางสังคมสองแนวทางหลัก คือ แนวทางเจตจำนงนิยม (intentionalism) กับแนวทางปฏิสัมพันธ์นิยม (interactionism) (Rosenberg, 1995, p. 25)

แนวเจตจำนงนิยม มีความเห็นว่า ความหมายของการกระทำหรือผลลัพธ์ของการกระทำเกิดจากความตั้งใจของผู้กระทำ เช่น การที่ประชาชนบางกลุ่มแสวงหาผลประโยชน์ในการเก็บอาหารที่เป็นผลิตภัณฑ์จากปามาจำหน่าย วิธีการหนึ่งที่จะทำให้ได้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้นคือการเผาป่า จึงเกิดการกระทำโดยการเผา

อย่างตั้งใจโดยประสงค์ต่อผลลัพธ์ เช่น การได้มาซึ่งผักหวานป่าที่มากขึ้น เพราะกลไกตามธรรมชาติของต้นไม้ เมื่อมีสิ่งรบกวนเกิดขึ้นจะทำให้ต้นไม้ตายได้เช่นการเผาที่วุ่นวาย ต้นผักหวานจะรีบแตกกิ่งก้านใบ เพื่อแสดงให้เห็นว่ามันต้องการแสดงการมีชีวิตอยู่รอด เป็นต้น

แนวทางปฏิสัมพันธ์นิยม สำหรับการตีความนั้นเริ่มจากการระบุกฎเกณฑ์ที่ทำให้การกระทำหรือปรากฏการณ์มีความหมาย เช่น กฎเกณฑ์ในการจัดการและควบคุมมลพิษทางอากาศของแต่ละชุมชน (rule) คือข้อเท็จจริงในชุมชนที่ต้องมีการปฏิบัติและไม่ปฏิบัติร่วมกันเพื่อไม่ให้มลพิษทางอากาศ กฎเกณฑ์ทั้งที่ชัดเจน เช่น การห้ามเผาต่างๆ กฎเกณฑ์มีทั้งแบบเฉพาะเจาะจง เช่น การระบุถึงหน้าที่ของอาสาสมัครที่ไปดับไฟป่า จนไปถึงแบบทั่วไป เช่น คนในชุมชนทุกคนมีหน้าที่ในการสอดส่องดูแลสิ่งที่จะก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ เป็นต้น

3.5 การอธิบายเชิงสาเหตุและความจริงแบบสัจนิยมและสัจนิยมวิพากษ์ที่มีต่อสังคม

สัจนิยมเชิงวิพากษ์พยายามหลีกเลี่ยงทั้งลัทธินิยัตินิยมทางสังคม (social determinism) ที่เชื่อว่าการกระทำของมนุษย์ถูกกำหนดอย่างเป็นกฎเกณฑ์จากโครงสร้างสังคม ซึ่งเท่ากับว่าลดบทบาทของมนุษย์ในฐานะที่เป็นผู้กระทำ และลัทธิเจตนานิยม (voluntarism) ที่เชื่อว่าการกระทำอย่างเจตจำนงอิสระโดยไม่ได้รับอิทธิพลใดจากโครงสร้างสังคม ซึ่งเท่ากับว่าปฏิเสธอิทธิพลของโครงสร้างที่มีต่อการกระทำของมนุษย์ สัจนิยมมองว่าสังคมคือเงื่อนไขที่ดำรงอยู่ก่อนมิใช่เป็นสิ่งกีดขวางหรือเป็นอุปสรรคต่อผู้กระทำ ในทางกลับกันมนุษย์ผลิตซ้ำและเปลี่ยนแปลงสังคมได้ สิ่งนี้คือ “ตัวแบบการเปลี่ยนแปลงของการกระทำทาง

สังคม” (transformational model of social action) ซึ่งโครงสร้างสังคมเป็นทั้งปัจจัยนำเข้าและผลผลิตของมนุษย์ (Bhaskar, 1998, p.83) ดังนั้นจึงไม่มีการสร้างนวัตกรรมคล้ายกับช่างปั้นที่สามารถสร้างผลงานจากวัสดุ ปัจเจกบุคคลสามารถแสดงการกระทำภายใต้โครงสร้างที่มีอยู่เท่านั้น

ตามทัศนะของอริสโตเติล มองว่ากระทำของปัจเจกบุคคลในฐานะที่เป็นสาเหตุอันตรงประสิทธิผลและโครงสร้างคือสาเหตุเชิงวัตถุ เหมือนความสามารถของช่างปั้นในการริเริ่มงานที่สร้างสรรค์ซึ่งไม่ได้มาจากความเป็นดินเหนียว แต่มาจากประเภทดินเหนียวที่แตกต่างกันในทางคุณสมบัติ และส่งผลต่อรูปร่างลักษณะของสิ่งที่สร้างขึ้นแตกต่างกัน (Lewis, 2000) แนวคิดลักษณะเช่นนี้ของสังขนิยมเชิงวิพากษ์คล้ายกับ “ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง” (Structuration Theory) ของ กิดเด็น Giddens (1984, p. 98) มีความเห็นว่าโครงสร้างสังคมและปัจเจกบุคคลมีปฏิสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อกัน โครงสร้างสังคมเป็นทั้งปัจจัยนำเข้าที่มีอิทธิพลต่อการกระทำของมนุษย์ และเป็นผลผลิตจากกิจกรรมของมนุษย์ นักสังขนิยवादภาพของมนุษย์ไว้ในฐานะที่เป็นผู้ติดตามตรวจสอบตนเองอย่างต่อเนื่อง และสามารถทำเช่นนั้นได้เนื่องจากยุทธวิธีและความรู้เชิงปฏิบัติเกี่ยวกับการปฏิบัติงานในชีวิตทางสังคม ดังนั้นไม่ใช่เพียงแค่อัจฉลน์และฉลาดได้ล่ล่ล่ แต่จิตมนุษย์ยังปฏิบัติการในระดับยุทธวิธีเชิงลึกและยังเชื่อมโยงไปในฐานะระดับของจิตล่ล่ล่เชิงปฏิบัติด้วย ทั้งยังเป็นี่ชัดเจนว่าปฏิสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างมิติด้านยุทธวิธีเชิงลึกกับการตรวจสอบตนเองเป็นการอธิบายการผลิตซ้ำแบบเป็นไปเองของโครงสร้าง (Lawson, 1997, p. 257)

ถึงอย่างไรก็ตามมีแนวคิดของนักสังคมนิยมบางคนที่แตกต่างกันจากแนวคิดของ Giddens เช่น Margaret Archer ได้เสนอว่า โครงสร้างดำรงอยู่ก่อนผู้กระทำ แต่การผลิตซ้ำเกิดขึ้นหลังการกระทำของมนุษย์ โครงสร้างเป็นเงื่อนไขที่อยู่ก่อนการกระทำซึ่งเปลี่ยนแปลงมันและ Archer ยังเน้นกระบวนการที่โครงสร้างซึ่งมีองค์ประกอบและเงื่อนไขแตกต่างกัน จะนำไปสู่การสร้างผลลัพธ์ที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่ทำให้สังคมนิยมแตกต่างจาก Giddens คือโครงสร้างที่มีนัยถึงกฎเกณฑ์ บรรทัดฐานและทรัพยากรที่มีอิทธิพลต่อกิจกรรมของมนุษย์ แต่นักสังคมนิยมพรรณนาโครงสร้างในแง่ของตำแหน่งทางสังคมธรรมชาติของตำแหน่งทางสังคมเหล่านี้เป็นอิสระจากมนุษย์ที่ครอบครองมันอยู่ เช่น นักศึกษาในฐานะที่เป็นปัจเจกชนมาเรียนและจบออกไป แต่ตำแหน่งของนักศึกษายังคงดำรงอยู่และรอให้ปัจเจกบุคคลอื่นเข้ามาครอบครองต่อไปอย่างไม่จบสิ้น นักสังคมนิยมยังเน้นตำแหน่งในแง่ความสัมพันธ์ภายในมากกว่าความสัมพันธ์ภายนอก ตำแหน่งในแง่ความสัมพันธ์ภายในมีลักษณะเป็นเช่นนั้น ก็เพราะว่าความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น ส่วนความสัมพันธ์ภายนอกหมายถึงหน่วยทางสังคมแต่ละหน่วยเป็นอิสระในความสัมพันธ์กับหน่วยอื่น เช่น ความสัมพันธ์ระหว่าง “ผู้เดินทาง” ซึ่งมีคุณลักษณะของคนที่ผู้เดินทางแต่ละคนมีอิสระต่อกันต่างคนต่างเดินทางโดยอาจมีเป้าหมายเดียวกัน นั่งยานพาหนะเดียวกัน เป็นต้น ความสัมพันธ์นี้แตกต่างจากความสัมพันธ์ระหว่าง “เจ้าที่ดิน” กับผู้เช่าที่ดินซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพากัน ซึ่งหมายความว่าถ้าการมีเจ้าที่ดินได้นั้นต้องมีผู้เช่าที่ดิน และในทางตรงกันข้ามการมีผู้เช่าที่ดินได้ก็ต้องมี “เจ้าที่ดิน” การขาดอย่างใดอย่างหนึ่งจะทำให้ไม่มีปรากฏการณ์ทางสังคมนี้อยู่ได้ เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์และนักศึกษา อาจารย์เป็นอาจารย์ได้เพราะมีนักศึกษา ส่วนนักศึกษาเป็นนักศึกษาได้ก็เพราะมีอาจารย์ นักสังคมนิยมเห็นว่า

ความสัมพันธ์ทางสังคมจำนวนมากเป็นความสัมพันธ์ภายใน และเป็นสิ่งที่มีความหมายสำคัญสำหรับการวิเคราะห์ทางสังคมที่มีความสำคัญ เพราะว่าความสัมพันธ์เหล่านี้บ่งบอกถึงความไม่เท่าเทียมและความแตกต่างของอำนาจ แต่ตำแหน่งเกิดขึ้นและดำเนินไปตามเงื่อนไขของผลประโยชน์และทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ ผลประโยชน์และทรัพยากรประกอบกันเป็น “ความเป็นจริงเชิงภววิสัย” (objective reality) ซึ่งเชื่อมโยงและมีผลกระทบต่ออยู่ทฤษฎีในปัจจุบันและอนาคตของผู้กระทำทางสังคม (Archer, 1995, p. 78)

ความสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอกในมลพิษทางอากาศ ตัวอย่างความสัมพันธ์ภายใน เช่น จุดยืนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในบางจุดยืนมีลักษณะเป็นตำแหน่งที่มีบทบาทและหน้าที่ที่ชัดเจนมีอำนาจอันชอบธรรมในการจัดการและรับผิดชอบในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น อย่างเช่น อธิบดีกรมควบคุมมลพิษเป็นเจ้าหน้าที่รัฐที่มีภาระหน้าที่ในการแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศที่เกิดขึ้น มีอำนาจสั่งการ บังคับบัญชา และควบคุมการดำเนินนโยบายและแผนงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และพันธกิจ แต่เมื่อมีการโยกย้ายตำแหน่งของข้าราชการในกระทรวงรวมไปถึงการเกษียณอายุราชการ จึงต้องมีการเปลี่ยนตัวบุคคลผู้รับผิดชอบในภาระหน้าที่ของการอธิบดีกรมควบคุมมลพิษต่อไป ส่วนตัวอย่างความสัมพันธ์ภายนอก เช่น กิจกรรมของภาคประชาสังคมในการพยายามแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศ เนื่องด้วยโครงสร้างของภาคประชาสังคมนั้นมีรูปแบบเป็นเครือข่ายมีกลุ่มและองค์กรที่มีความหลากหลายมารวมตัวกัน โดยมีเป้าหมายเดียวกันคือการแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศ แต่ในกิจกรรมระดับของกลุ่มและองค์กรนั้นในหลายกิจกรรมมีการดำเนินงานเฉพาะของตนเป็นลักษณะต่างคนต่าง

กลุ่มต่างทำ โดยทั้งความสัมพันธ์ภายในและภายนอกมีความแตกต่างในด้านการเป็นอิสระจากกันและการพึ่งพาอาศัยกัน

4. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

วิธีการทางปรัชญาสังคมศาสตร์ในการให้เหตุผลหรือสาเหตุและความจริงของมลพิษทางอากาศ เมื่อพิจารณาทั้ง 4 วิธีการแล้วนั้นพบว่าวิธีการแบบตีความทางสังคมนั้น มีความเหมาะสมกับการอธิบายมลพิษทางอากาศได้เหมาะสมที่สุด เนื่องจากปรากฏการณ์นี้มีความเป็นพลวัต มีความหลากหลายของสาเหตุที่มาทั้งในระดับปัจเจกชนและสังคม มีความเกี่ยวข้องกับบุคคลและหน่วยทางสังคมเป็นจำนวนมาก ส่วนวิธีการแบบนิรนัยเป็นการอธิบายที่ต้องมีกลไกเชิงสาเหตุหรือกฎที่ควบคุมปรากฏการณ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ควบคุมพฤติกรรมของหน่วยทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์นั้นๆ โดยจำเป็นต้องมีกฎที่ควบคุมทำให้มีความเป็นไปได้ในการนิรนัยเพื่อใช้อธิบายปรากฏการณ์เฉพาะ แต่ทางด้านการอธิบายในแบบอุปนัยนั้นอาศัยหลักความน่าจะเป็น ใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์มาเป็นสิ่งที่ช่วยในการอธิบาย มีความเป็นกระบวนทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติสูง ซึ่งสามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์นี้ได้เฉพาะช่วงเวลาและต้องมีการควบคุมตัวแปรให้ชัดเจน ซึ่งถือว่าเป็นข้อจำกัด เพราะบางครั้งการอธิบายมลพิษทางอากาศนั้นมีความซับซ้อนในมิติความสัมพันธ์ของปัจเจกชนและหน่วยทางสังคมที่อยู่ในระดับที่สูง และวิธีการแบบสังนัยและสังนัยวิพากษ์นั้นสามารถใช้ร่วมกับวิธีการตีความทางสังคมได้เนื่องจากให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ภายในและภายนอกของปัจเจกชนและหน่วยทางสังคม เพราะความสัมพันธ์เหล่านี้แสดงถึงความไม่เท่าเทียมและความแตกต่างของอำนาจที่มีอยู่ในสังคมได้

เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2555). *ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วอลเดน เบลโล, เชียร์ คันนิงแฮมและลี เค็ง ปอห์. (2545). *โศกนาฏกรรมสยาม: การพัฒนาและการแตกสลายของสังคมไทยสมัยใหม่* แปลโดย สุรนุช ธงศิลา. กรุงเทพฯ: โกมลคีมทอง.
- พิชาย รัตนติลก ณ ภูเก็ต. (2559). *ปรัชญาสังคมศาสตร์: การอธิบายทางสังคมรากฐานสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: บางกอกบล๊อค.
- Archer, M. (1995). *Realist Social Theory: The Morphogenetic Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bhaskar, R. (1998). *The Possibility of Naturalism: A Philosophical Critique of the Contemporary Human Sciences*. (3rd edn.) London: Routledge.
- Brady, H.E. (2008). *Causation and Explanation in Social Science*. New York: Oxford University Press.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity.
- Hempel, C. G. (1994) *The Function of General Laws in History*. In M. Martin, & M. L. C. (Eds), *Reading in the Philosophy of Social Science*. Cambridge: The MIT Press.
- Lawson, T. (1997). *Economics and Reality*. London: Routledge.

- Little, D. (1991). *Varieties of School Explanation: An Introduction to the Philosophy of Social Science*. Colorado: Westview.
- McGaw, D., & Watson, G. (1976). *Political and Social Inquiry*. New York: John Wiley & Sons.
- Rosenberg, A. (1995). *Philosophy of Social Science*. Colorado: Westside.
- Talor, C. (1971). Interpretation and the Science of Man. *The Review of Metaphysics*, 25(1), 3-51.
- Von Wright, G. H. (1971). *Explanation and Understanding*. New York: Cornell University Press.